

Karpiński, Rafał

"Kierownictwo duchowe w klasztorach żeńskich w Polsce XVI-XVIII wieku. Teksty i komentarze", Karol Górski, Warszawa 1980 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 74/4, 813-814

1983

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

odnowiona polemika J. Topolski — W. Kula dotycząca klasyfikacji dzieła Rutkowskiego. W gruncie rzeczy jest ona osią przewodnią drugiej i trzeciej części rozprawy wstępnej wydawcy.

Nie sądzę jednak by Jan Rutkowski zechciał się podpisać pod wszystkimi ocenami i opiniami swego wiernego ucznia.

R. K.

Ruslan G. Skrynnikow, *Sibirskaja ekspedycja Jermaka*, Izdatelstwo „Nauka”, Nowosybirsk 1982, s. 255.

Skrynnikow, najlepszy chyba współczesny znawca historii Rosji XVI wieku, a zwłaszcza epoki Iwana Groźnego, po opublikowaniu kilku rozpraw o syberyjskiej wyprawie słynnego atamana Jermaka, przedstawił w swej ostatniej książce pełne monograficzne opracowanie tego tematu. Praca składa się z trzech rozdziałów. Pierwszy omawia źródła i literaturę (rodzimą autora) przedmiotu wraz z krytyką i własnymi тезami autora. Zwięzłość i klarowność wykładu przy wyjaśnianiu sprzecznych, często o różnej proveniencji ideologicznej, przekazów źródłowych oraz zwarty przegląd dotychczasowych ustaleń historiografii czyni lekturę nawet tej partii tekstu interesującą nie tylko dla profesjonalistów. W drugim rozdziale autor przedstawia szerokie tło polityczne wyprawy Jermaka, w tym historię ruskich i rosyjskich wypraw na Ural, sytuację w Chanacie Syberyjskim w przededniu podboju rosyjskiego w końcu XVI wieku, rolę słynnych Stroganowych w przygotowaniu pochodu Kozaków na Kaszłyk i inne ośrodki chanatu oraz genezę ponad 500-osobowego oddziału Jermaka. W rozdziale trzecim omówiono prawie trzyletnią historię walk z Tatarami, Ostiakami, czy Wogułami zakończoną śmiercią atamana i ponad 80% jego ludzi. Przekonywująco wyjaśnił autor przyczyny, które złożyły się na to, że kozacy tak długo mogli utrzymać się na obcym i wrogim terytorium i skutecznie atakować wielokrotnie ich przewyższające siły chana Kuczuma. W zakończeniu krótko przedstawiono rozbieżności przez następne wyprawy rosyjskie Chanatu Syberyjskiego. Autor zwraca uwagę na fakt, że ostateczne przyłączenie do Rosji obszarów nad Obem, Irtyszem, Tobołem i Turą dokonało się poprzez napływ tutaj osadników z Rosji europejskiej. Niestety wydawnictwo nie zadbało o zaopatrzenie książki w mapki i indeksy. Pożałowało też miejsca na ikonografię wyprawy. Skrynnikow wniósł wiele nowych ustaleń badawczych (m.in. nowa datacja początku wyprawy — 1 września 1582) zarówno co do okoliczności zaistnienia samej wyprawy Jermaka jak i jej przebiegu. Książka, ze względu na egzotyczność tematu oraz fachowość z jaką został on przekazany przez autora, powinna zainteresować kogoś z naszych wydawnictw. Tym bardziej, że polskie edycje biografii Iwana IV i Borysa Godunowa jego pióra zniknęły z półek księgarskich już w dniu dostawy.

K. S.

Karol Górski, *Kierownictwo duchowe w klasztorach żeńskich w Polsce XVI—XVIII wieku. Teksty i komentarze*, „Textus et Studia Historiam Theologiae in Polonia Excultae Spectantia” t. XI, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1980, s. 366.

W książce drukuje się teksty dotyczące życia duchowego czterech żeńskich wspólnot zakonnych: benedyktynek, cysterek, klarysek i karmelitanek reprezentowanych (*respectively*) przez następujące konwenty: Chełmno i Wilno, Trzebnica, Kraków (klaryski i karmelitanki). Powstały one w XVII—XVIII w., a autorami byli bądź

kierownicy duchowi tych konwentów bądź, w przypadku benedyktynek chełmińskich, ksieni domu M. Magdalena Mortęska. Są to teksty dotąd niedrukowane. Publikuje się je z reguły w najbardziej wartościowych fragmentach. Liczą one od kilkudziesięciu do kilku stron. Tylko „Nauki panny Ksieni” M. Mortęskiej ogłoszono w całości.

Benedyktynek dotyczą cztery teksty: jeden w całości, trzy we fragmentach oraz spis rozdziałów z rękopiśmiennej książki służącej nawicjuszkom benedyktyńskim z Sandomierza (tu drukuje się je pt: „Noty sandomierskie”), cysterki reprezentowane są przez fragment pism Kaspra z Przemętu, podobnie jeden tekst odnosi się do klarysek krakowskich z kościoła św. Andrzeja, zaś najliczniejszą grupę stanowią pisma karmelitanek bosych — pięć traktatów (ponadto zamieszczono opis innych rękopisów tego domu zakonnego i ich zawartość).

Dla historyka edycja ta przynosi nie tylko możliwość wnikięcia w duchowość zakonnych wspólnot żeńskich, dokonania porównań między nimi; znajdzie on tu wiadomości dotyczące ich wykształcenia, kultury, także nikłe lecz jakże interesujące wzmianki o materialnym życiu codziennym. Najlepiej wypadają benedyktyнки — pewnie jest to wynik rekrutacji do tego zakonu — szły doń dziewczęta z wykształconych warstw społeczeństwa oraz karmelitanki bose — za sprawą ścisłego związku między nimi a *ordo* męskim.

W związku z przedstawionymi tekstami pozostaje drukowany fragment traktatu „Księgi cztery objawienia” (1788 r.) duchaczki Tekli Raczyńskiej. W aneksie zamieszczono uwagi o kwiatyzmie w Polsce. Jest to rozszerzona wersja artykułu drukowanego w „Tekstach” (t. XVI, 1974, nr 4). Za przedstawiciela tego kierunku w naszym kraju wydawca skłonny jest uważać ks. Feliksa Bachowskiego, zapoznanego poetę i pisarza religijnego z drugiej połowy XVII w. K. Górski reprezentując powszechnie przyjęty pogląd o ukształtowaniu polskiego wewnętrznego życia zakonnego pod wpływem duchowości hiszpańskiej wzbogaca ten obraz przez drukowane tu teksty i jednocześnie śledzi inne kierunki, które je uzupełniały, przede wszystkim jansenizm. Zbadanie recepcji tego kierunku w Polsce postulował nieżyjący ks. bp M. Rechowicz na Lubelskim Powszechnym Zjeździe Historyków.

Książce zabrakło staranniejszego opracowania redakcyjnego: raz tylko zaznaczono paginację rękopisu, nie zawsze odnotowano, że tekst nie jest drukowany *in extenso*, szwankuje też korekta. Po części te usterki można objaśnić techniką druku — powielacz.

R. K.

Anne Ra de ff, *Lausanne et ses campagnes au 17^e siècle*, Université de Lausanne, Faculté des Sciences Sociales et Politiques, Lausanne 1980, s. 333.

Książka Anne Ra de ff jest próbą odejścia od tradycyjnego modelu monografii historycznej miasta, obejmującej wszystkie sprawy miejskie w wybranej epoce lub na przestrzeni całych dziejów miasta, na rzecz pogłębionej analizy niektórych tylko problemów, szczególnie ważnych dla poznania społeczności lub gospodarki miejskiej w określonym czasie. Autorka postanowiła zbadać strukturę społeczeństwa Lozanny w XVII w. na tle struktury przestrzennej tego miasta (*des hommes et de l'espace lausannois*), a właściwie jego posiadłości wiejskich. Wykorzystała ogromne zasoby archiwum kantonu Vaud (w którym leży Lozanna) i archiwum miasta Lozanny oraz kilku jeszcze innych archiwów państwowych i kantonalnych szwajcarskich, zbiory biblioteczne i muzealne. Spojrzała jednak na XVII-wieczne społeczeństwo Lozanny przez pryzmat jednego tylko źródła: ksiąg gruntowych i pla-